

Estats i religions a Europa

Grans principis i relacions quotidianes

JEAN-FRANÇOIS MAYER

DIRECTOR DE L'INSTITUT RELIGIOSCOPE I CONSELLER CIENTÍFIC DEL PROJECTE 'RELIGIÓ I POLÍTICA'
DEL CENTRE ON CONFLICT, DEVELOPMENT AND PEACEBUILDING (GINEBRA)

Les sis pàgines següents tracten sobre la relació que des de la política, els estats i els governs s'estableix amb la religió i les religions, tant en l'aspecte teòric (els grans principis) com en el pràctic (les relacions quotidianes), i des d'una perspectiva tant europea (mitjançant la reflexió d'un expert) com catalana (arran d'una recent jornada d'intercanvi que va reunir polítics, religiosos, mediadors i acadèmics locals).

Una mirada a les realitats nacionals d'Europa revela una gran varietat en les pràctiques dels estats respecte a les comunitats religioses. Així, en països com Finlàndia i Alemanya, o a la majoria dels cantons suïssos, existeix un impost eclesiàstic i algunes comunitats religioses gaudeixen d'un estatus de dret públic. L'article 3 de la Constitució grega va més enllà: no es limita a declarar que "la religió dominant a Grècia és la de l'Església Ortodoxa Oriental de Crist",

Malgrat diferències de gestió, tots els països occidentals i molts d'altres accepten i apliquen –almenys a grans trets– la llibertat religiosa

sinó que precisa que l'Església de Grècia "està indissolublement unida, quant al dogma, a la Gran Església de Constantinoble i a qualsevol altra església cristiana del mateix dogma, observant immutablement, com aquelles, els sants canons apostòlics i sinòdics així com també les santes tradicions". A Dinamarca, l'Església luterana és encara la religió nacional; a la major part del país, el registre de naixements l'efectua la parròquia local, sigui qui

na sigui la religió dels pares, una funció entesa avui com un servei no religiós que presta l'església.

El context actual i la secularització de les societats europees condueixen tanmateix a considerar nous tipus de relació. A Suècia, per exemple, des de l'any 2000 l'Església luterana ja no és una església establerta, lligada a l'estat, sinó una "comunitat religiosa registrada".

I l'ateisme i l'agnosticisme, ¿haurien de beneficiar-se dels privilegis de la religió, d'acord amb la igualtat de drets? A Bèlgica, la "laïcitat organitzada" ha demanat gaudir dels mateixos avantatges que els cultes reconeguts, que com a tals reben subvencions. Per això, des de 1981, el Consell Central de les comunitats filosòfiques no confessionals ha rebut un subsidi; més recentment, els salaris dels "delegats laics" que ofereixen assistència moral no confessional han estat assumits per l'estat, "cosa que en certa manera ha posat la laïcitat organitzada en el mateix pla que els sis cultes reconeguts" (Marc Beaumier, *Le statut social des ministres des cultes et des délégués laïques*, Brussel·les, 2006). Tant els ministres dels diferents cultes com els delegats laics estan remunerats per l'estat, però no es troben sota la seva autoritat sinó que són empleats d'organitzacions (religioses o laiques).

En el cas d'alguns estats, fa temps que el règim de separació es descriu com una solució ideal. A França, l'afirmació del principi de laïcitat, herència d'una història plena de tensions, s'invoca regularment en el marc dels debats polítics.

Fins i tot als països on és freqüent, el terme *laïcitat* no cobreix sempre la mateixa realitat. Així, a Turquia, on la paraula *laïc* ha estat important en el vocabulari polític durant el segle xx, pel sistema polític establert per Atatürk no es tractava de voler “confinar la religió a l'esfera privada”, ja que un islam que escapés així al control de l'estat continuaria deixant “la seva empremta sobre la societat civil”, i tard o d'hora arribaria a “exercir de nou la seva influència sobre l'àmbit polític”, com ens recorda Massimo Introvigne. La perspectiva laicista turca pretenia més aviat situar la religió sota el control estricte de l'estat (“Sécularisme, laïcisme et identité européenne dans la Turquie du XXIe siècle”, en Singaravelou (dir.), *Laïcité: enjeux et pratiques*, PUB, 2007).

En el glossari sobre la vida pública elaborat per la *Documentation française* (www.vie-publique.fr), la laïcitat es defineix com el “principi que estableix, sobre el fonament de la separació rigorosa entre l'ordre dels afers públics i l'àmbit de les activitats de caràcter privat, la neutralitat absoluta de l'Estat en matèria religiosa”. Si haguéssim de creure determinats autors, el model laic constituiria l'evolució normal del nostre continent. Així, segons l'historiador Pierre Kahn, “la idea laica es caracteritza per la dissociació de la ciutadania i la religió [...] Des d'aquest punt de vista, tot estat que tracti els seus membres com a ciutadans iguals en tots els aspectes, sigui quina sigui la seva religió o la seva no-religió, obeeix a un principi de laïcitat, encara que la relació amb els cultes no hi estigui definida de la mateixa manera que a França” (*La laïcité*, París, 2005).

L'observació no reflecteix únicament una inclinació ben francesa a conferir un valor universal als principis adoptats per aquest país. Independentment de l'opinió que es pugui tenir sobre la utilització d'aquest terme

Bartomeu I, patriarca de la Gran Església de Constantinoble.

com a universal, l'autor té raó en subratllar que, malgrat diferències de gestió pràctica, respecte a les realitats religioses tots els països occidentals, i molts d'altres, accepten i apliquen –almenys a grans trets– el principi de la llibertat de consciència i de culte. Per tant, les diferents aproximacions són lluny de derivar totes d'una lògica de neutralitat absoluta, però sí que respecten generalment la llibertat religiosa, malgrat algunes friccions. Ja fa anys, l'expert italià Silvio Ferrari considerava més raonable fer més èmfasi en el contingut que no en l'aspecte formal de les relacions entre religions i estats: en això, existeix una “tradició constitucional comuna” dels estats membres de la Unió Europea (“Church and State in Europe. Common Patterns and Challenges”, *European Journal for Church and State Research*, 2, 1995; article publicat abans de la integració dels països postcomunistes a la Unió Europea). En tota lògica, les dinàmiques de la UE, així com les decisions del Tribunal Europeu de Drets Humans, haurien de reforçar-la encara més.

La noció de laïcitat es veu de vegades enterbolida pels seus orígens d'oposició militant a les influències “clericals”. Avui, un bon nombre d'ambients partidaris de la laïcitat refusen el laïcisme i volen entendre la laïcitat en termes positius: com una neutralitat que hauria de permetre a una diversitat d'opinions (religioses o no) coexistir tant

Erdogan, primer ministre de la República de Turquia.

com sigui possible en harmonia. Fins al punt que hom podria demanar-se si no seria preferible renunciar a la paraula *laïcitat*, amb el seu heretatge de polèmiques, i substituir-la pel concepte menys connotat ideològicament de *neutralitat*. Sense ignorar, però, que poden existir diferents formes de neutralitat: una neutralitat benvolent, que fins i tot encoratgi el rol actiu de les religions en la vida pública, o una neutralitat desconfiada, que relegui el paper de les religions a l'esfera estrictament privada.

L'acomodament raonable' és modificar pràctiques que s'apliquen a tots per tenir en compte necessitats particulars evitant un condicionament excessiu

La religió, un assumpte privat? Sí, però també una mica més que això: les religions no són simplement una qüestió de creences individuals. Reuneixen grups humans. Promulguen principis que aspiren a organitzar l'existència dels seus fidels i voldrien, si fos possible, exercir una influència sobre l'orientació de les societats, per exemple sobre qüestions ètiques.

La separació de les religions i de l'estat no és suficient per resoldre-ho tot: restarà la

gestió de les relacions amb les comunitats religioses en el dia a dia. Per exemple, com gestionar els llocs de culte que són alhora monuments històrics classificats (i potser de propietat pública, com és el cas de la majoria dels llocs de culte catòlics a França)? O bé, fins a quin punt un estat neutre ha d'implicar-se per ajudar les comunitats recentment immigrades a organitzar la seva vida religiosa? I quin lloc cal atorgar a l'expressió de les conviccions religioses en el marc escolar?

En aquest entorn és bastant fàcil, si se'n té la voluntat, adaptar-se a una demanda d'un uniforme particular per respectar determinades regles de vestimenta durant les activitats esportives a l'escola. És més difícil respondre a demandes com la d'ensenyar, durant les classes de ciència, teories creacionistes (com la del disseny intel·ligent) al costat de les tesis evolucionistes, o almenys la d'esmentar les controvèrsies al voltant d'aquestes tesis. Són exigències que han d'afrontar les escoles nord-americanes des de fa anys (Casey Luskin, "Alternative Viewpoints about Biological Origins as Taught in Public Schools", *Journal of Church and State*, 2005). Els mestres de les escoles europees es troben també confrontats amb la contestació d'alguns ensenyaments, com la teoria de l'evolució, per part d'alumnes musulmans o cristians.

El principi de separació deixa, doncs, algunes qüestions obertes: l'estat no pot tractar les realitats associatives de la vida religiosa de la mateixa manera que un club esportiu o que una societat musical. A més, les conviccions religioses són susceptibles de tenir repercussions que sobrepassen l'esfera privada.

En determinats contextes de separació, les religions sense dependència de l'estat se sentiran encara més lliures d'intentar exercir una influència sobre l'esfera pública. En el sistema de separació americà, els bisbes envien als polítics catòlics consignes clares sobre qüestions morals: des de les controvèrsies dels anys setanta sobre l'avortament, les posicions dels bisbes han estat "més clarament definides, desenvolupades, i polititzades" (Jo Renee Formicola, "Catholic Moral Demands in Ame-

rican Politics: A New Paradigm", *Journal of Church and State*, 2009). Evidentment, la realitat religiosa contemporània significa que els bisbes no poden obtenir l'adhesió automàtica de tots els votants catòlics als seus parers.

Les relacions entre les religions i els estats als països de l'Europa occidental deriven d'una llarga història. Tanmateix, alguns dels arranjaments existents són posats en qüestió tant per la secularització com per la irrupció de nous agents religiosos, principalment l'islam. Es poden ajustar les estructures a aquests nous actors? O exigeix la seva presència una delicada refundació del sistema, per tal de donar compte de la diversificació i la individualització en el camp religiós?

A Amèrica del Nord s'ha desenvolupat la noció d'"acomodament raonable": es tracta de modificar certes pràctiques, que en principi s'apliquen a tots, per tal de tenir en compte les necessitats particulars, sempre que això no signifiqui per una institució pública o privada un "condicionament excessiu".

En la línia ja adoptada pel tractat d'Amsterdam de 1997, el pacte de Lisboa que modificava el Tractat de la Unió

Europea va incloure l'article 16C, segons el qual "la Unió respecta i no prejutja l'estatus de què gaudeixen, en virtut del dret nacional, les esglésies i les associacions o comunitats religioses dins dels estats membres" (de la mateixa manera que les "organitzacions filosòfiques i no confessionals"). El text reconeix "llur identitat i llur contribució específica". La Unió manté, doncs, "un diàleg obert, transparent i regular amb aquestes esglésies i organitzacions". En la pràctica, tant un règim de laïcitat com el reconeixement d'un lloc específic per a determinades comunitats religioses poden permetre garantir l'essencial: la llibertat de creença i d'exercici del culte per a cadascú. Pel que fa a la resta, és a través d'un procés de negociació constant entre actors socials, visions del món i interessos propis de cadascú, que es posen en marxa les pràctiques de gestió de les religions a dins de cada país. I sens dubte no és inconvenient, en el debat públic de societats individualitzades les referències de les quals no estan sempre clares, que actors religiosos facin sentir la seva veu, per invocar principis que no estan sotmesos a la pressió d'opinions canviants i per recordar la referència a uns valors transcendents.

www.tdt.cat

012
www.gencat.net
Establiment 0306. Costos 0,00€
Tributació per segons. IVA INCLÒS

tdt **televisió digital terrestre**

**SENSE TDT,
LA TEVA TELE
TÉ ELS DIES
COMPTATS.**

**MARÇ: S'ACABA
LA TELE ANALÒGICA**

Fa temps que la TDT ha arribat. De fet, la gran majoria de la població ja en gaudeix els seus avantatges. Els que encara no s'hi han connectat tenen temps fins a finals de març. Quan acabi el mes, la TV analògica ja s'haurà apagat del tot, i la TDT serà l'única manera de veure la tele. Si tens una antena col·lectiva, ara

és el moment d'adaptar-la: truca a un **Agent TDT**. Si estàs a punt d'adquirir un televisor nou, assegura't que tingui el descodificador de TDT integrat; i si vols conservar l'antic, hauràs de comprar un descodificador extern. No t'esperis més i connecta't a la TDT, perquè **una tele sense TDT ja no és una tele**.

**MÉS CANALS, MÉS OFERTA EN CATALÀ
I MÉS QUALITAT D'IMATGE.**

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

per la
televisió
digital
som-hi